

Аксель Шмідт

Саарська проблема

На щомісячній засіданні товариства заграничних журналістів виголосив фон-Папен реферат про проблему Саари. Папен особливо близько звязаний з саарським басеном, бо сам з нього походить. Понижче подаємо зміст відчиту, з статистичними матеріалами з „Handbuch zur Volksabstimmung“, А. Грабовського і Г. В. Санта.

Розглядаючи дослівно текст версальського договору, можна думати, що Франція заняла Саару тільки з господарчих мотивів, на підставі свого права до репарацій. Аджеж „в заміну за знищення північно-французьких копалень вугля і як завдаток за несплачені зобовязання“ мировий договір давав Франції необмежене право власності в копальнях вугля Саари. Це був акт самоволі, що, в суперечності духови програми Вільсона, розглядав населення саарського басену, як приналежність до вугля, що переходив на п'ятнадцять років у застав Ліги Народів.

Цих п'ятнадцять років минає в січні 1935 р. і тоді, по думці версальського договору, мусить прийти до вирішення трьох питань: чи хоче саарський басен злучитися з Францією, з Німеччиною, чи має лишитися сучасний стан з режимом Ліги Народів. В саарському басені, що числить 700.000 людей, є 99% німецького походження. Ясний, отже, вислід голосування для всіх неупереджених, але, у Франції віддаються химерним сподіванкам, що населення, у великій частині католицьке, а політично належить переважно до соціалдемократії, — відхилить поворот до Німеччини Гітлера. Це є, однак, марна спекуляція, бо заледви в кілька тижнів від повстання Німецького Фронту, вступило до нього 93% населення, щоб спільно голосувати за Німеччиною.

Деякі проникливі французи вже давно побачили безвідність становища для Франції. Вони радили своєму урядові вияснити питання Саари безпосередними переговорами. Подібне пропозиція ставив, для пригадки варта підкреслити, райхсканцлер Гітлер у своїй великій промові в парламенті. Тоді пропозиція райхсканцлера Франції спільну нараду, в якій спосіб перевести поворот саарського басену з найменшими потрясеннями для обох національних господарств. Цей вихід мав бути пропозиційний потім саарському населенню під голосування. Пропозиція канцлера лишилося однак без відповіді Франції. Розмови над проблемою Саари продовжувано на терені Ліги Народів. Навіть заграничні часописи, як Journal de Genève, який в жаднім випадку не є проницький, звертали увагу, що марні французькі сподівання, бо не можна сумніватися в перевазі при голосуванню сторонників Німеччини. Осо-

бливо в Італії пізналися на імперіялістичних плянах французів відносно Саари і часопис „Faszista Lavoro“ коротко означив пропозицію Гітлера як найкращий засіб до розв'язки саарської проблеми на мирній дорозі,

Тепер знову ж французькі сподівання зачепилися за господарчі відносини в саарськiм басені. Як з цим стоїть справа? Вуголь і залізо є двома продуктами, що надають своєрідне значіння саарському басені. Хоч басен займає тільки 0·4% загальної площі Німеччини й обіймає тільки 1·3% загального числа німецького населення, дає він 9% німецького камінного вугля, 19% продукції вальцовень, 20% сирової сталі, 22·3% то масової муки і 25·5% сирового заліза. Можна пізнати з цих даних, що саарський басен є в дійсності дуже пожаданою країною. Хоч хвилево ця країна є втиснена до французької митної орбіти, і панує там франк, зв'язок з Німеччиною є ще дальше дуже міцний. Що дня ще йде 40% саарського вугля до Німеччини, а подібно стоїть справа і з залізом і зі сталлю. Передусім однак Німеччина влила до Саари дотепер більше німецького гроша через дальше виплачування пенсії, рент, обезпечень, ніж виносять власні вклади саарської держави. Як що не наступить тепер поворот її до батьківщини, тільки лишиться вона як до тепер під Лігою Народів, то відпадуть ці всі виплати, в наслідок чого важко потерпить населення Саари.

Тому, що французький уряд знає, що вільне голосування булоби рівнозначне з поворотом саарського басену до Німеччини, змагає він, щоб його відсунути, хоч те голосування по думці версальського трактату має відбутися в січні 1935 р. Для цього знайдено два закиди: перший — питання поліції при голосуванні, другий — запорука свободи тих, що голосують за Францією. Поліцію при голосуванні зовсім відкидає не тільки населення Саари, але також і інші держави не бачуть її потреби. Відносно другого питання — займав не раз німецький уряд становище і також сам Папен заявив, що ніхто не потерпить за своє голосування. Це є зрештою самозрозуміле, бо голосування є тайне і до того перепроваджене буде не Німеччиною, але Лігою Народів. Однак Франція під запорукою певности голосування розуміє щось інше. Коли утікало з Німеччини багато неарійського і марксистського елемента, велика його частина удалася до Саари, в якій деяких примістив в місцевій поліції Нокс. Але вони не мають жадного права голосу, бо не походять з саарського басену, та всеж таки хочуть за помічку Ліги Народів задержати свої становища. Самозрозуміле, німецький уряд відкидає це. Що ця політика оборони німецьких емігрантів стала великою помилкою, це починають пізнавати вже і в Англії. Там велика частина преси висловлює бажання, щоб льондонський уряд відкликав англійського представника саарської комісії, бо в противному разі нещасливі потягнення цієї установи підуть на рахунок Англії.

Франція провадить — це треба отверто сказати — дуже

небезпечну гру з послідовним пересуванням усталення речинця голосування, бо цим завдається страшний удар так сильно підкреслюваної нею „святості договорів“. Жадна діалектика французьких дипломатів не може поставити під дискусію факту, що по думці версальського трактату має відбутися голосування над саарським басеном у січні 1935. Якщо голосування в тому речинці не відбудеться, то в такім випадку Ліга Народів ломить версальський договір і Франція під ніякою умовою не має права покликватися пізніше на „святість трактатів“.

М. Л.

З пресового фільму

Останній місяць краща преса стала ареною завзятої полеміки (в галицьким розумінні цього слова) — між прихильниками і противниками гетьманства. Діло, Нова Зоря, Хлібор. Шлях, Мета — заповнили цілі шпальти гетьманською справою. Епітети, якими замінялися деякі противники, нагадували найсоковитіші парламентарні вирази. А зачалося все — ізза анонімних статей в протєтьманським дусі в «Бюлетині Польсько-українським». Як легко дають наші редакції вивести себе з рівноваги.

В ч. 22 Назустрічі інтерпеляція: як пояснити таку чудасію, що той сам Ростислав Бидик, який у Нових Шляхах друкував свої твори під власним іменем, тепер так нагло зашидючився на своїх вчорашніх однопартійців? «Потім — ряд «дотеців» в стилі Назустрічі: з призвища... Добре так п. Бидикові! Нащо був такий необачний, що друкував себе в Нових Шляхах «під власним іменем»? Як би друкував так, як напр. М. Рудницький або Ф. Федорців — під псевдонімом, все було добре і може редактором Назустрічі став би. І — нащо пападає «на своїх вчорашніх однопартійців»? Це гріх, якого большевізани з Назустрічі ніколи не дарують: що був комуністом — вибачать; що став активним протикомуністом — ніколи!

В Вогнях пише д-р В. Старосольський в анкеті про молодь: «Вам не вільно, якщо ви справді молоді, відрікатися від великих соціальних, політичних, моральних Правд тільки тому, що заломаний духом теперішній світ їх відрікається... Вам вільно і ви обов'язані критикувати ідеали батьків. Але не вільно вам іти від цих ідеалів назад. Ваш шлях мусить вестись тільки вперед... Справедливо, лише — що значить «іти вперед»? На нашу думку, напр., іти за с.д. «Впередом» — це значить іти не вперед, а назад — до тої руїни моральної і матеріальної, яку бачимо в Росії, в Еспанії, яку ледві стримав в Італії і в Німеччині фашизм. Думаємо теж, що коли уживається таких непевних термінів («вперед», «Правда»), треба їх точно означати, інакше сказане не матиме змісту.

Рідна Мова (ч. 11) вертає до теми, чи т. зв. академічний правопис є большевицький, чи ні. Якого правопису нам триматися — про це мають рішати фільольоги. Але що правопис декретований большевиками в 1933 р. є явнобольшевицький — це не підлягає найменшому сумніву. Ухвалений він був не з якихось фільольогічних чи наукових мотивів, лише з мотивів політичних — щоби як найбільше наблизити правопис український до російського. Зміни, пороблені декретом (скасування Г і Ъ) — запроваджені з тих самих мотивів, з яких за царату запроваджувалося в укр. мові силосіць І зам. І та Ъ зам. И, — щоби українська мова виглядала не на окрему, а на «іспорченний російській язык». Так було тоді, так є і тепер